

H. DAICOVICIU,
D. ALICU,
I. PISO,
C. POP,
A. RUSU

ȘANTIERUL ULPIA TRAIANA SARMIZEGETUSA [Campania 1978]

Cercetările din anul 1978 în capitala Daciei romane au fost orientate în mai multe direcții:

1. Investigarea în continuare a sistemului defensiv al orașului;
2. Degajarea construcțiilor din preajma amfiteatrului;
3. Dezvelirea în continuare a marelui templu închinat mai multor divinități;
4. Căutarea unor vestigii din epoca medievală.

Rezultatele obținute la primele două obiective vor fi expuse în prezentul raport. La obiectivul al treilea lucrările cu fost de mică anvergură și ele vor fi prezentate, împreună cu cele din 1979, când templul în chestiune va fi complet dezvelit. Cît despre vestigiile romane ieșite la iveală cu prilejul căutării unor urme de locuire din evul mediu, ele vor fi prezentate în raportul tovarășului Radu Popa.

Cercetările asupra sistemului defensiv al Ulpiei Traiane, începute în 1975 prin trasairea unei secțiuni (Z_1) pe latura nordică a incintei urbane, au fost reluate prin alte două secțiuni: Z_2 (pe latura estică), de 30×2 m, și Z_3 (pe latura sudică), de 56×2 m. S-a lucrat în condiții dificile din pricina nivelului ridicat al apei freatice.

În Z_2 a fost pus în evidență un val de pământ negru și galben, a cărui înălțime actuală maximă este de 2,70 m și a cărui bază avusese inițial o lățime de circa 13 m. În

structura valului, spre bază, se mai observă o lentilă de pământ ars, greu de explicat, și o dungă ruginie lungă de aproape 4 m și groasă de circa 2 cm, provenind poate de la putrezirea unei scînduri de lemn.

Panta exterioară a valului a fost străpunsă ulterior de zidul orașului, construit în *opus incertum* cu mortar și placat la exterior cu blocuri fasonate. Zidul, a cărui bază se află la adîncimea de 1,45 m, are o lățime totală de 2 m și a fost construit în trepte în sensul că acea parte a temeliei peste care s-au așezat blocurile fasonate se adîncește mai mult în pământ, străpungînd și solul viu; pe o înălțime de 20 cm temelia a fost construită fără mortar. După o bermă de 1,50 m, pe care s-au prăbușit și au rămas cîteva blocuri, urmează un șanț care n-a putut fi cercetat din pricina apei freatice; el coincide, probabil, cu șanțul valului de pământ. S-ar părea că între m 24—25 ai secțiunii începe panta unui alt șanț, dar apa ieșită în mare cantitate ne împiedică să facem afirmații precise în această privință.

Este, oricum, vădit că zidul orașului a fost înfipt, cel puțin pe această latură, în partea exterioară a unui val de pământ, situație care se întîlnește adeseori la castelele cu două faze. Această împrejurare sprijină, după părerea noastră, ipoteza că incinta Sarmizegetusei romane urmează, mai mult sau mai puțin, traseul incintei de pământ a unui mare castru, poate al legiunii a IV-a Flavia Felix,

ridicat între cele două războaie dacice ale lui Traian.

Spre interior, baza valului a fost străpunsă de două canale, azi pline de nisip, construite din piatră de riu, fără mortar. Canalul de vest, orientat NE-SV, este placat în interior cu lespezi nefasonate; cel estic, orientat N-S, nu are un asemenea placaj.

În Z_3 valul s-a păstrat pe o înălțime maximă de 2,10 m de la solul viu. Și în acest caz, partea lui exterioară a fost tăiată pentru construirea zidului, lat la bază de 1,60—1,70 m; aici temelia zidului n-a mai fost construită în trepte. Placajul exterior al zidului s-a păstrat mai bine decât în Z_1 , pe o înălțime de trei rânduri de blocuri. Pinza de apă freatică ne-a împiedicat din nou să facem observații asupra șanțului (sau a șanțurilor).

Panta interioară a valului a fost tăiată de o mare groapă (3,30 m în diametru), care se adâncește 1,75 m față de nivelul antic. În ea s-a găsit o mare cantitate de zgură, cărbune și pământ ars, precum și două monede arse și extrem de corodate.

În spatele valului, la o distanță de circa 3 m, se văd urmele unui drum lat de 3,75 m, pavat cu piatră de riu și mărginit de ambele părți cu pietre mai mari. Pe latura nordică a drumului exista o rigolă lată de 25 cm, iar apoi urma un zid în *opus incertum*, lat de 1,10 m, aparținând unei construcții care urmează a fi cercetată în viitor. Este posibil să avem de-a face cu incinta unui complex arhitectonic, spațiul aflat la nord de zid reprezentând o curte; așa s-ar explica ușoara denivelare ce se observă aici.

În zona amfiteatrului, cu prilejul degajării laturii vestice a *schelei gladiatorum* au fost surprinse zidurile a două clădiri. Cele două clădiri au fost excavate în toamna anului 1978. Pentru simplificare, vom numi clădirea dintre *schola gladiatorum* și amfiteatru *clădirea A* și cea aflată la nord de ea — *clădirea B*.

Clădirea A, de formă aproape patrată, are dimensiunile exterioare de 8×9,10 m. Zidu-

rile clădirii, late de 0,50 m, s-au păstrat destul de prost datorită calității inferioare a mortarului folosit. Latura ei estică nu este paralelă cu *schola gladiatorum*. Colțul NE al *clădirii A* se suprapune canalului de evacuare a apei aparținând *scholei gladiatorum*. Laturile lungi, respectiv sudică și nordică, sînt străbătute de două canale, primitiv construite din piatră de riu. Primul canal este paralel cu latura de est, care formează de fapt peretele estic al canalului. Acest canal continuă pe circa 4 m și în exteriorul clădirii, spre nord. Al doilea canal, ale cărui urme au fost găsite și în exteriorul clădirii, spre sud, intră în clădire la 4,25 m de colțul sud-estic al ei și se curbează spre vest, în mijlocul camerei, pentru a reveni apoi la aceeași distanță de colțul nord-estic, ieșind prin latura nordică.

În unele porțiuni, mai ales în zona de nord-est a clădirii, au fost surprinse resturi dintr-un pavaj de *cocciopesto*. La 2,85 m de zidul estic al ei, paralel cu acesta, s-a descoperit un zid legat cu pământ, lat de 0,45 m, așezat pe pavajul camerei.

Materialul arheologic descoperit în clădire constă din cîteva fragmente ceramice și o rîșniță fragmentară. Se poate stabili o cronologie relativă a clădirii, lipsind însă elemente pentru o cronologie absolută. Astfel, într-o primă fază a existat o clădire cu o singură încăpere pavată cu *cocciopesto*. Această clădire este ulterioară fazei I de la *schola gladiatorum*, zidul ei estic încălecind un perete al canalului *scholei*. La un moment dat, camera este umplută cu pământ galben și moloz. Acum sînt construite canalele și zidul care împarte construcția în două încăperi. Din păcate, nu am surprins acest al doilea nivel de călcare, el fiind distrus probabil încă înainte de anul 1882, an în care „Societatea de istorie” de la Deva începe săpăturile la amfiteatru și depozitează pămîntul excavat în zona cercetată acum de noi (menționăm că la —0,80 m am găsit o monedă maghiară din anul 1879).

Din acest motiv nu putem nici măcar presupune, pînă la secţionarea întregii zone a amfiteatrului, adîncimea la care se afla cel de-al doilea nivel. Prin urmare, putem admite ideea că zidul transversal al clădirii, orientat N-S, este de fapt temelia fără mortar, adîncită în umplutură, a unei structuri de lemn sau piatră legată cu mortar.

Nu putem preciza destinaţia clădirii, dar ea poate fi pusă în legătură cu *schola gladiatorum* şi amfiteatrul.

Clădirea B. La această construcţie, aflată la nord de clădirea A şi la vest de *schola gladiatorum*, fără a fi însă paralelă cu vreunul din edificiile amintite, au fost surprinse 4 faze de construcţie.

Din prima fază s-au păstrat numai urmele laturii sudice şi, parţial, ale laturii estice. Urmele constau în impresiunile în solul antic ale unor birne de lemn, care constituiau talpa clădirii. Prima fază este incendiată, urmele incendiului constînd dintr-o mare cantitate de cărbune, arsură etc. Birnele din fundaţie n-au ars; ele au fost scoase, iar şanţul rămas a fost umplut cu pămînt.

În faza a II-a se construieşte o altă clădire tot de lemn, care însă nu mai respectă planimetria primei faze. Latura ei estică se află cu 2,10 m mai spre vest decît în prima fază. Pereţele sudic urmează aceeaşi direcţie cu pereţele sudic al primei faze. Mai mult chiar, birna de la talpă este aşezată în şanţul primei faze. Spaţiul liber rămas (birna din faza a II-a este mai îngustă şi împinsă cîţiva centimetri spre nord) este umplut cu 2—3 rînduri de piatră mărunţă. De asemenea, sub birnă s-a aşezat un rînd de piatră în dungă. Pereţii vestic şi nordic ai clădirii nu au fost surprinşi din cauza unei construcţii moderne. Clădirea a fost compartimentată de pereţi laşi de lemn. Pavimentul său, gros de 0,10—0,15 m, din *cocciopesto*, păstrează foarte bine spaţiile ocupate de birnele pereţilor despărţitori. În această fază clădirea avea cel puţin patru încăperi.

Camera 1, aflată la vest, este parţial distrusă atît de construcţia modernă amintită,

cît şi de o fază următoare a clădirii antice. Lăţimea ei maximă este de 3,70 m.

Între ea şi camera 2, aflată la est, se ridică un perete lat de 0,22 m. Camera 2, păstrată mai bine, are dimensiunile de $3 \times 2,35$ m.

Camera 3, cea mai bine păstrată, situată mai spre est, este despărţită de camera 2 printr-un perete lat de 0,32 m şi de camera 4, aflată la nord de ea, printr-un perete lat de 0,22 m. Dimensiunile sale sînt de $3,45 \times 3,40$ m.

Camera 4 este parţial distrusă de zidurile din faza următoare şi de clădirea modernă amintită. Dimensiunile sale sînt de $4 \times 3,40$ m. La nivelul camerelor s-a găsit *terra sigillata*, databilă la începutul sec. II.

În faza a III-a clădirea de lemn este demolată şi se construieşte alta, cu ziduri de piatră. Din această fază au fost găsite pînă acum doar o parte din zidul sudic şi din cel estic. Zidurile de piatră nu mai urmează aceeaşi direcţie cu pereţii de lemn. Astfel, zidul estic distruge o parte din pavajul camerei 4, iar zidul sudic se distanţează treptat cu 0,38—0,60 m de pereţele sudic al clădirii din faza a II-a. Între zidurile fazei a III-a se aşează un strat gros de umplutură din pămînt galben, pigmentat cu mortar şi cărbune. În stratul inferior al umpluturii s-a găsit o monedă de la Faustina. Nivelul superior al umpluturii, deci nivelul de călcare din faza a III-a, nu a fost surprins din acelaşi motiv ca şi în cazul clădirii A.

Latura sudică a fost găsită pe o lungime de 9 m, iar cea estică pe o lungime de 10,25 m. Lăţimea zidului, construit în *opus incertum* din piatră de rîu legată cu mortar, este de 0,40 m.

Faza a IV-a este de fapt o compartimentare ulterioară a clădirii din faza a III-a. Ei îi aparţin două ziduri adosate zidului sudic şi celui estic ale fazei a III-a. Aceste ziduri sparg pavimentul de *cocciopesto* din faza a II-a a camerelor 1 şi 4. Lipsa nivelului superior nu ne permite consideraţii privind cronologia fazelor de sfîrşit ale clădirii.